

แนวทางการจัดการวัดเพื่อการท่องเที่ยวเชิงจิตวิญญาณ :

กรณีศึกษาวัดป่าถ้ำวัว จังหวัดแม่ฮ่องสอน

The Guidelines of Monastery Management for Spiritual Tourism :

A Case Study of Wat Pa Tam Wua Forest Monastery

เกียรติศักดิ์ ไชยพัฒนะพฤษ¹,

พิสิษฐ์ โคตรสุโพธิ์², วิโรจน์ วิชัย³ และ สยาม ราชวัตร⁴

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่^{1,2,3}

มหาวิทยาลัยเชียงใหม่⁴

Keatisak Chaipatanapru¹,

Phisit Kotsupho², Virot Vichai³ and Sayam Ratchawat⁴

Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Chiang Mai Campus^{1,2,3}

Chiang Mai University⁴

Corresponding Author, E-mail: chaipatanapru@gmail.com

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาแนวคิดและทฤษฎีการจัดการวัดเพื่อการท่องเที่ยวเชิงจิตวิญญาณในพระพุทธศาสนา 2) ศึกษาวิเคราะห์หลักการปฏิบัติในการจัดการวัดเพื่อการท่องเที่ยวเชิงจิตวิญญาณของวัดป่าถ้ำวัว จังหวัดแม่ฮ่องสอน 3) นำเสนอแนวทางการจัดการวัดเพื่อการท่องเที่ยวเชิงจิตวิญญาณในประเทศเป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพผู้วิจัยได้ศึกษาข้อมูลทางปฐมภูมิและทุติยภูมิเอกสารและลงพื้นที่เก็บข้อมูลโดยการสัมภาษณ์เชิงลึกและการสังเกตแบบมีส่วนร่วมแล้วนำข้อมูลมาวิเคราะห์เพื่อนำเสนอผลการวิจัยเชิงพรรณนา

ผลการศึกษวิจัย พบว่า “การปฏิบัติธรรมที่วัด” ในประเทศไทยตามแนวพระพุทธศาสนา คือ “ไตรสิกขา” นำมาใช้เป็นสิ่งดึงดูดใจในการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงจิตวิญญาณของประเทศไทย โดยการนำ “สัปปายะ 7” มาใช้ในการจัดการองค์ประกอบของวัดจะช่วยสนับสนุนการพัฒนาด้านจิตวิญญาณ

* ได้รับบทความ: 18 กุมภาพันธ์ 2565; แก้ไขบทความ: 17 มีนาคม 2565; ตอรับตีพิมพ์: 24 มีนาคม 2565

แก่นักท่องเที่ยวใช้หลัก “เมตตาธรรม” ที่มอบให้กับคนทุกคน ไม่มีการแบ่งแยกด้านเชื้อชาติ และมีการนำหลักธรรม “สังคหวัตถุ 4” มาช่วยสร้างบรรยากาศในการทำงานและการอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข รวมถึงมีการจัดการที่เหมาะสม มีสิ่งแวดล้อมที่เป็นธรรมชาติซึ่งมีแนวทางปฏิบัติในการจัดการวัด แบ่งได้เป็น 2 ส่วน คือ 1) การปฏิบัติงานภายในวัด ได้แก่ สถานที่บุคลากรของวัด การจัดกิจกรรมและการจัดทำแผนการท่องเที่ยวเชิงจิตวิญญาณของวัด และ 2) การประสานงานกับหน่วยงานต่าง ๆ ภายนอกวัด ได้แก่ การประชาสัมพันธ์การประสานงานการพัฒนาการท่องเที่ยวและสร้างการมีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยวในวัด

คำสำคัญ: การจัดการวัด; การท่องเที่ยวเชิงจิตวิญญาณ; วัดป่าอ้อวัว

Abstract

The objects of this research were: 1) to study the concepts and theories of monastery management for spiritual tourism in Buddhism, 2) to study and analyze the practical principles of monastery management for spiritual tourism of Wat Pa Tam Wua forest monastery, Mae Hong Son, 3) to propose guidelines of monastery management for spiritual tourism in Thailand. This research was conducted by the qualitative research method. The researcher has studied primary and secondary and conducted the fieldwork to collect the data by in-depth interviews and participant observations. Then the obtained data were analyzed and the findings were presented by the descriptive approach.

The research results were as follow: “Meditation at Monastery” in Thailand followed Buddhist principle “Trisikkha” is an attraction for spiritual tourism. By applying “the seven principles of Sappaya” in monastery management to support meditators. Also, “Loving Kindness” that has been given to everyone, no racial discrimination. The tourists who came for spiritual practice, will have this impressive experience and learn about loving kindness. “Sangaha-Vatthu 4” principle applying in the monastery management to develop an effective management with warm and friendly environment. The guidelines for operation are divided; 1) The operation in monasteries: the place, the people, the organizing of activities within the monastery, the plan of monastery for spiritual tourism 2) The coordination with agencies outside the monastery : the public

relations of the monastery, the tourism development coordination, to create the community's involvement in monastery management for spiritual tourism.

Keywords: Monastery Management; Spiritual Management; Wat Pa Tam Wua

บทนำ

การท่องเที่ยวเชิงจิตวิญญาณได้รับความนิยมและมีแนวโน้มที่เพิ่มมากขึ้น โดยเฉพาะกลุ่มนักท่องเที่ยวต่างชาติที่สนใจการเดินทางที่เน้นการรับรู้ความสัมพันธ์ของกาย (Body) ใจ (Mind) และจิตวิญญาณ (Spirit) สร้างความสมดุลจากการประกอบกิจกรรมในสถานที่ที่เดินทางไปโดยประเทศไทยมีศักยภาพเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่โดดเด่นในเอเชียด้านส่งเสริมจิตวิญญาณ เช่น การปฏิบัติธรรม (วิภาวดี ลีมีงส์สวัสดิ์ และคณะ, 2560) และในฐานะเป็นศูนย์กลางทางพุทธศาสนาของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ มีทรัพยากรที่สามารถนำมาพัฒนาและต่อยอดการท่องเที่ยวเชิงจิตวิญญาณได้มีความพร้อมทั้งในด้านสถาปัตยกรรมทางพุทธศาสนาอันเก่าแก่และงดงาม มีหลักธรรมคำสอนดำรงอยู่มาอย่างยาวนานและมีบูรพาจารย์ผู้ศึกษาธรรมะเป็นจำนวนมาก สิ่งนี้ถือเป็นโอกาสที่ดีต่อการท่องเที่ยวในรูปแบบเชิงจิตวิญญาณคอร์ปกับนักท่องเที่ยวต่างชาติจำนวนมากให้ความสนใจรูปแบบการท่องเที่ยวและการศึกษาพระพุทธศาสนาในเชิงลึก โดยเน้นการศึกษาถึงหลักธรรมการเจริญสมาธิวิปัสสนาตามหลักการพระพุทธศาสนา และมีความสนใจในเรื่องพระพุทธศาสนา วิถีชีวิตชาวพุทธ ซึ่งเป็นเครื่องดึงดูดใจในการมาท่องเที่ยว (พระมหาสุทนต์ อากาศโร และคณะ, 2554)

ในด้านการเพิ่มโอกาสและการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงจิตวิญญาณของประเทศไทยนั้นจำเป็นต้องอาศัยความร่วมมือของภาครัฐและเอกชนร่วมสร้างรูปธรรมของการท่องเที่ยวให้ชัดเจนพร้อมทั้งดูแลให้ทิศทางของการท่องเที่ยวเชิงจิตวิญญาณ ไม่ไปกระทบวัดและชุมชนที่เป็นเจ้าของแหล่งท่องเที่ยว มีการพัฒนารูปแบบที่เหมาะสม มีลักษณะเป็นการท่องเที่ยวที่สร้างสรรค์มีคุณค่าและเป็นคุณประโยชน์กับประเทศเป็นอย่างมาก (สร้อยพร สุริวิชัย, 2561) และจะทำให้ประเทศไทยสามารถเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงจิตวิญญาณที่สำคัญแห่งหนึ่งของโลกแต่การท่องเที่ยวเชิงจิตวิญญาณของไทยในปัจจุบัน ยังอยู่ในวงจำกัดขาดแรงบันดาลใจใหม่ ทั้งแหล่งท่องเที่ยวและแรงจูงใจในการเดินทางอีกทั้งการที่ไม่มีนิยามและรูปแบบที่ชัดเจน ทำให้การท่องเที่ยวเชิงจิตวิญญาณไม่สามารถมีทิศทางในการพัฒนาได้อย่างชัดเจนและมั่นคง

วัดเป็นสถาบันและสถานที่ที่สำคัญในพระพุทธศาสนาของประเทศไทยสะท้อนถึงอัตลักษณ์และวัฒนธรรมไทย อันแสดงให้เห็นว่าพระพุทธศาสนาดำรงคู่กับสังคมมายาวนาน แม้ว่า บทบาทของวัดต่อสังคมจะมีเพิ่มขึ้น แต่หน้าที่สำคัญ คือ การรักษาความสงบ ความดีงามของสังคม และกล่อมเกลาจิตใจคน ส่งเสริมการพัฒนาจิตใจ สนับสนุนกิจกรรมเพื่อความเจริญงอกงามด้านปัญญาและจิตวิญญาณ

โดยใช้แนวทางจากคำสอนและหลักธรรมของพระพุทธศาสนานั้นยังคงอยู่ แต่เนื่องด้วยการจัดการทรัพยากรและศักยภาพของวัดมีความแตกต่างกัน ซึ่งอาจส่งผลกระทบต่อการท่องเที่ยวเชิงจิตวิญญาณได้ ดังนั้น การจัดการวัดที่เหมาะสม จะช่วยลดอุปสรรคในการศึกษาและปฏิบัติที่เป็นส่วนสำคัญในวัตถุประสงค์ของการท่องเที่ยวเชิงจิตวิญญาณ และช่วยสนับสนุนการพัฒนาการท่องเที่ยวของประเทศ โดยเพิ่มความหลากหลายของรูปแบบการท่องเที่ยวที่วัดและชุมชนมีส่วนร่วมในการจัดการ

วัดแห่งหนึ่งในประเทศไทยที่มีความโดดเด่นและมีชื่อเสียงด้านการสอนและพัฒนาด้านจิตวิญญาณตามหลักพระพุทธศาสนาแก่นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติที่มาจาก 140 กว่าประเทศ จากทุกเชื้อชาติทุกศาสนา เดินทางมาปฏิบัติธรรมที่วัดปีละไม่ต่ำกว่า 4,000 คน คือ วัดป่าถ้ำวัว จังหวัดแม่ฮ่องสอน ซึ่งวัดแห่งนี้ มีลักษณะสถานที่เป็นธรรมชาติ สงบ ร่มรื่นสะอาดเป็นระเบียบเรียบร้อย เป็นที่สัปปายะ (วิ.ม.5/350/222) เหมาะกับการปฏิบัติธรรม

ดังนั้น ผู้วิจัยมีความสนใจศึกษาวิเคราะห์แนวคิดและทฤษฎีในการจัดการวัดเพื่อการท่องเที่ยวเชิงจิตวิญญาณ ศึกษาสำรวจหลักการปฏิบัติในการจัดการวัดเพื่อการท่องเที่ยวเชิงจิตวิญญาณของวัดป่าถ้ำวัว จังหวัดแม่ฮ่องสอน ที่มีนักท่องเที่ยวเชิงจิตวิญญาณจำนวนมากเดินทางมาศึกษาพัฒนาตนด้านจิตวิญญาณ ด้วยการฝึกปฏิบัติตามหลักพระพุทธศาสนาที่วัดป่าถ้ำวัวแห่งนี้และนำผลการศึกษามาวิเคราะห์และสังเคราะห์เพื่อนำเสนอแนวทางการจัดการวัดเพื่อการท่องเที่ยวเชิงจิตวิญญาณเพื่อเป็นประโยชน์แก่วัดในประเทศไทยและหน่วยงานต่าง ๆ ได้นำไปประยุกต์ใช้เพื่อพัฒนาและเพิ่มศักยภาพด้านการท่องเที่ยวเชิงจิตวิญญาณ ได้อย่างเหมาะสมและมีประสิทธิภาพ

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาแนวคิดและทฤษฎีการจัดการวัดเพื่อการท่องเที่ยวเชิงจิตวิญญาณในพระพุทธศาสนา
2. เพื่อวิเคราะห์หลักการปฏิบัติในการจัดการวัดเพื่อการท่องเที่ยวเชิงจิตวิญญาณของวัดป่าถ้ำวัว จังหวัดแม่ฮ่องสอน
3. เพื่อเสนอแนวทางการจัดการวัดเพื่อการท่องเที่ยวเชิงจิตวิญญาณในประเทศไทย

วิธีดำเนินการวิจัย

ในการวิจัยเกี่ยวกับแนวทางการจัดการวัดเพื่อการท่องเที่ยวเชิงจิตวิญญาณ: กรณีศึกษา วัดป่าถ้ำวัว จังหวัดแม่ฮ่องสอน มีวิธีดำเนินการวิจัย ดังนี้

1. รูปแบบการวิจัย เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยการศึกษาค้นคว้าเอกสาร ได้แก่ เอกสารชั้นปฐมภูมิ คือ พระไตรปิฎก ฉบับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ.2539 และเอกสารชั้นทุติยภูมิ หนังสือ วารสาร และเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องและการเก็บข้อมูลจากการสังเกตแบบมีส่วนร่วมและการสัมภาษณ์เชิงลึก

วารสารบัณฑิตศึกษามหาจุฬาขอนแก่น 193
ปีที่ 9 ฉบับที่ 2 เมษายน - มิถุนายน 2565

2. กลุ่มเป้าหมายผู้ให้ข้อมูลสำคัญที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ แบ่งเป็น 4 กลุ่ม ได้แก่ 1) บุคลากรที่วัดป่าถ้ำวัว จำนวน 6 รูป/คน 2) นักท่องเที่ยวที่วัดป่าถ้ำวัว (ข้อมูลจากทางวัด) 3) นักวิชาการด้านพระพุทธศาสนา จำนวน 2 รูป/คน 4) นักวิชาการด้านการท่องเที่ยว จำนวน 3 คน

3. การสร้างเครื่องมือและตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ โดยเครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูลคือ แบบสัมภาษณ์เชิงลึก ซึ่งมีขั้นตอนดังนี้ 1) ศึกษาแนวคิด ทฤษฎี เอกสาร หนังสือ งานวิจัยที่เกี่ยวข้องตามวัตถุประสงค์และกรอบแนวคิดการวิจัยเกี่ยวกับการจัดการวัดเพื่อการท่องเที่ยวเชิงจิตวิญญาณ : กรณีศึกษา วัดป่าถ้ำวัว จังหวัดแม่ฮ่องสอน เพื่อนำมาใช้เป็นแนวทางในการสร้างแบบสัมภาษณ์ 2) นำข้อมูลที่ได้มาใช้เป็นประเด็นคำถามสัมภาษณ์ แล้วนำเสนออาจารย์ที่ปรึกษา เพื่อพิจารณาและขอข้อเสนอแนะ 3) ปรับปรุงแบบสัมภาษณ์ตามข้อเสนอแนะของอาจารย์ที่ปรึกษา 4) นำแบบสัมภาษณ์ที่ปรับปรุงแล้วให้ผู้เชี่ยวชาญจำนวน 3 ท่าน พิจารณาความเหมาะสมและความถูกต้องของเนื้อหา ภาษาคำถามมีความสอดคล้องกับประเด็นตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย และ 5) ปรับปรุง แก้ไขแบบสัมภาษณ์ตามคำแนะนำของผู้เชี่ยวชาญ แล้วนำเสนออาจารย์ที่ปรึกษาก่อนนำไปเก็บข้อมูล

4. การเก็บรวบรวมข้อมูล มีขั้นตอน ดังนี้ 1) รวบรวมข้อมูลจากเอกสารชั้นปฐมภูมิและทุติยภูมิที่เกี่ยวกับแนวคิดและทฤษฎีการจัดการวัดเพื่อการท่องเที่ยวเชิงจิตวิญญาณในพระพุทธศาสนา 2) รวบรวมข้อมูลแนวคิดและทฤษฎีการจัดการวัดเพื่อการท่องเที่ยวเชิงจิตวิญญาณในพระพุทธศาสนา จากการสัมภาษณ์เชิงลึก นักวิชาการด้านพระพุทธศาสนาและนักวิชาการด้านการท่องเที่ยว 3) รวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับหลักการปฏิบัติในการจัดการวัดเพื่อการท่องเที่ยวเชิงจิตวิญญาณของวัดป่าถ้ำวัว จังหวัดแม่ฮ่องสอน จากสำรวจภาคสนามโดยการสังเกตแบบมีส่วนร่วมและการสัมภาษณ์เชิงลึกบุคลากรของวัดแห่งนี้

5. วิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูลเป็นแนวทางการจัดการวัดเพื่อการท่องเที่ยวเชิงจิตวิญญาณในประเทศไทย ตามแนวคิดและทฤษฎีการจัดการวัดเพื่อการท่องเที่ยวเชิงจิตวิญญาณในพระพุทธศาสนา และการถอดรูปแบบองค์ความรู้จากแนวทางการปฏิบัติในการจัดการวัดเพื่อการท่องเที่ยวเชิงจิตวิญญาณของวัดป่าถ้ำวัว จังหวัดแม่ฮ่องสอน

ผลการวิจัย

งานวิจัยเรื่อง แนวทางการจัดการวัดเพื่อการท่องเที่ยวเชิงจิตวิญญาณ : กรณีศึกษา วัดป่าถ้ำวัว จังหวัดแม่ฮ่องสอน มีผลสรุปการวิจัย ดังนี้

1. แนวคิดและทฤษฎีการจัดการวัดเพื่อการท่องเที่ยวเชิงจิตวิญญาณในพระพุทธศาสนา สรุปได้ว่าวัดในสมัยพุทธกาลมีรูปแบบที่เรียบง่ายเน้นความพอเพียง มีสิ่งปลูกสร้างเพื่อความสะดวกในการใช้สอยที่จำเป็นโดยจัดสภาพแวดล้อมที่น่ารื่นรมย์เป็นธรรมชาติ ซึ่งองค์ประกอบและสิ่งปลูกสร้างที่เหมาะสมภายในวัด รวมถึงความใกล้ชิดกับธรรมชาติ ล้วนมีความสัมพันธ์กับประโยชน์ที่เอื้อต่อการศึกษาและเผยแผ่

พระพุทธศาสนาและเป็นสถานที่เพื่ออำนวยความสะดวกและเอื้อต่อการเจริญภาวนา อันมีความสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการท่องเที่ยวเชิงจิตวิญญาณที่ส่งเสริมการพัฒนาด้านจิตวิญญาณเช่นกัน ส่วนหลักกรรมในการจัดการวัดนั้น จะยึดหลักของพระธรรมวินัยที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติไว้เป็นหลักแห่งการอยู่ร่วมกัน แต่เนื่องจากมีนักท่องเที่ยวสนใจในการศึกษาปฏิบัติตามแนวทางที่พระพุทธเจ้าทรงสอนไว้ มีจำนวนเพิ่มขึ้น ดังนั้น หลักกรรมที่วัดนำมาใช้ได้ คือ “สัปปายะ 7” (ม.อ.14/69/75) ในการจัดการองค์ประกอบของวัด เพื่อรองรับนักท่องเที่ยวที่เดินทางมาที่วัด ร่วมกับทฤษฎี “5 A” องค์ประกอบของการท่องเที่ยว ได้แก่ 1) สิ่งดึงดูดใจ (Attraction) 2) ความสะดวกในการเดินทาง (Access) 3) สิ่งอำนวยความสะดวก (Amenities) 4) การบริการที่พัก (Accommodation) และ 5) กิจกรรมการท่องเที่ยว (Activities) โดย “สิ่งดึงดูดใจ” นั้น ถือเป็นองค์ประกอบที่มีความสำคัญอย่าง (อรชร มณีสงฆ์และพัชรา ตันติประภา, 2561 : 63) นำมาใช้ในการจัดการวัดเพื่อการท่องเที่ยวเชิงจิตวิญญาณในพระพุทธศาสนาเป็นประโยชน์แก่นักท่องเที่ยวเพื่อรับการฝึกปฏิบัติที่ถูกต้องตามหลักพระพุทธศาสนา โดยเกิดความเข้าใจองค์รวมของทุกสรรพสิ่ง ทั้งรูปธรรมและนามธรรม

2. หลักการปฏิบัติในการจัดการวัดเพื่อการท่องเที่ยวเชิงจิตวิญญาณในวัดป่าถ้ำวัว จังหวัดแม่ฮ่องสอน ที่วัดได้นำมาใช้ คือ “หลักเมตตาธรรม” (ที.ปา.11/71/49) โดยบุคลากรในวัดแห่งนี้มอบความเมตตาให้กับคนทุกคน ไม่มีการแบ่งแยกด้านเชื้อชาติ นักท่องเที่ยวสัมผัสถึงความเมตตาและเรียนรู้ ส่งมอบความเมตตาให้แก่ผู้อื่น และมีการนำหลักกรรม “สังคหวัตถุ 4” (อง.จตุกก.21/32/50) มาใช้ในการจัดการวัดเพื่อการท่องเที่ยวเชิงจิตวิญญาณ คือ 1) ทาน การแบ่งปันเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่กัน 2) ปิยวาจา พูดจาน่ารักน่านิยมนับถือ 3) อัตถจริยา บำเพ็ญประโยชน์ 4) สมานัตตตา ไม่ถือตัว ร่วมสุขร่วมทุกข์กัน มีความมุ่งมั่นในการทำงานที่ดูแลรับผิดชอบ มีความเป็นกัลยาณมิตร สร้างความประทับใจต่อผู้มาปฏิบัติธรรมและนักท่องเที่ยวต่างชาติเป็นอย่างมาก และช่วยสร้างบรรยากาศในการทำงานและการอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข รวมถึงมีการจัดการที่เหมาะสม มีสิ่งแวดล้อมที่เป็นธรรมชาติ จัดเป็นความโดดเด่นของวัดแห่งนี้

3. แนวทางการจัดการวัดเพื่อการท่องเที่ยวเชิงจิตวิญญาณในประเทศไทย พบว่า “การปฏิบัติธรรมที่วัด” ในประเทศไทยตามแนวพระพุทธศาสนา คือ “ไตรสิกขา” (ขุ.อป.33/87/308) นั้น สามารถนำมาใช้เป็นส่วนดึงดูดใจในการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงจิตวิญญาณของประเทศไทย การนำ “สัปปายะ 7” มาใช้ในการจัดการองค์ประกอบของวัด คือ 1) อาวาสสัปปายะ 2) โคจรสัปปายะ 3) ภัสสัปปายะ 4) ปุคคสัปปายะ 5) โภชนสัปปายะ 6) อุตุสัปปายะ 7) อิริยาปถสัปปายะ จะช่วยสนับสนุนการพัฒนาจิตวิญญาณแก่นักท่องเที่ยว โดยมีแนวทางปฏิบัติในการจัดการวัด แบ่งได้เป็น 2 ส่วน คือ 1) การปฏิบัติธรรมภายในวัดเพื่อการท่องเที่ยวเชิงจิตวิญญาณ ได้แก่ ด้านสถานที่ของวัด ด้านบุคลากรของวัด ด้านการจัดกิจกรรมภายในวัด ด้านการจัดทำแผนการท่องเที่ยวเชิงจิตวิญญาณของวัด และ 2) การประสานงานกับหน่วยงานต่าง ๆ

ภายนอกวัด ได้แก่ ด้านการประชาสัมพันธ์ของวัดด้านการประสานงานการพัฒนาการท่องเที่ยว ด้านการสร้าง การมีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยวในวัด

อภิปรายผลการวิจัย

การนำเสนอ “การปฏิบัติธรรมที่วัด” ตามหลัก “ไตรสิกขา” มาใช้เป็นสิ่งดึงดูดใจเพื่อการท่องเที่ยวเชิงจิตวิญญาณในประเทศ ซึ่งในทฤษฎี 5 A นั้น สิ่งดึงดูดใจ (Attraction) จัดเป็นองค์ประกอบในการจัดการท่องเที่ยวที่มีความสำคัญอย่างยิ่ง เพราะเป็นสิ่งจูงใจให้นักท่องเที่ยวเดินทางมาท่องเที่ยว ณ สถานที่นั้น (อรชร มณีสงฆ์ และ พัชรา ตันติประภา, 2561 : 63) โดยพระครูวิมลภาวนานุศาสน์ (สายหยุด ปญฺญาวโร) เจ้าอาวาสวัดป่าแก้ว ยังได้นำหลักธรรมนี้มาใช้ในการพัฒนาวัดเพื่อเป็นแหล่งท่องเที่ยว กล่าวคือ วัดจะต้องมีความสะอาด ซึ่งการดูแลรักษาความสะอาดเปรียบกับการรักษาศีล การมี “ศีล” ถือเป็นจุดเริ่มต้นของไตรสิกขา การดูแลพื้นที่บริเวณวัดที่เป็นระเบียบ เรียบร้อย มีจัดแบ่งพื้นที่การใช้สอยที่ชัดเจน วัดมีพื้นที่ร่มรื่นและสงบ ย่อมเป็นสถานที่ก่อให้เกิด “สมาธิ” อีกทั้งพื้นที่ของวัดมีความใกล้ชิดกับธรรมชาติ สว่าง ปลอดโปร่ง ทำให้ผู้ปฏิบัติธรรมได้รู้และเข้าใจธรรมชาติที่เกิดขึ้นจริง อันนำไปสู่ “ปัญญา” ซึ่งสอดคล้องกับความหมายของสถานที่ที่จะดำรงความเป็นวัดได้อย่างถูกต้องและรักษาความเป็นวัดอยู่ได้ (กรมการศาสนา, สำนักงานสภาพัฒนาการสงฆ์และมูลนิธิซีเมนต์ไทย, 2539 : 164) ในด้านการเตรียมความพร้อมของวัดเพื่อรองรับนักท่องเที่ยวเชิงจิตวิญญาณนั้น การนำหลัก “สัปปายะ 7” มาใช้เป็นแนวทางการจัดการองค์ประกอบของวัดอย่างเหมาะสม ซึ่งจำเป็นจะต้องดูแลบำรุงรักษาในทุก ๆ องค์ประกอบ โดยให้อยู่ในสภาพและลักษณะที่ดี ไม่สามารถละเลยส่วนใดส่วนหนึ่งได้ (สมเด็จพระพุฒาจารย์ (อาจ อาสภมหาเถร), 2547) เพื่อสนับสนุนให้นักท่องเที่ยวเกิดการพัฒนาด้านจิตวิญญาณจากการปฏิบัติธรรมที่วัดในประเทศไทย อีกทั้งแนวทางปฏิบัติในการจัดการวัดเพื่อการท่องเที่ยวเชิงจิตวิญญาณนั้น ช่วยสนับสนุนและส่งเสริมการส่งเสริมให้วัดเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีศักยภาพในการรักษาความศรัทธาในพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมประเพณีไทยที่ดี ตลอดจนมีความพร้อมในด้านสถานที่ บุคลากรและ กิจกรรมทางศาสนา ที่จะสร้างความประทับใจให้แก่นักท่องเที่ยวเป็นเครื่องมือในการเผยแพร่ข้อมูลข่าวสาร ที่ถูกต้องของศาสนาวัฒนธรรม ประเพณี และวิถีชีวิตในภูมิภาคกับบุคคลภายนอก (กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม, 2557) แนวทางปฏิบัติในการจัดการวัด แบ่งได้เป็น 2 ส่วน คือ 1) การปฏิบัติงานภายในวัดเพื่อการท่องเที่ยวเชิงจิตวิญญาณ ได้แก่ การจัดการด้านสถานที่ บุคลากร การจัดการกิจกรรมและการจัดทำแผนการท่องเที่ยวเชิงจิตวิญญาณของวัด 2) การประสานงานกับหน่วยงานต่าง ๆ ภายนอกวัด ได้แก่ การจัดการประชาสัมพันธ์ของวัด การประสานงานพัฒนาการท่องเที่ยวและการมีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยว

ในการวิจัยครั้งนี้ พบว่า เมตตธรรมที่ปรากฏในวัดป่าถ้ำวัว ถือเป็นความโดดเด่นและสำคัญที่สุด สามารถนำมาใช้ในแนวคิดการจัดการวัดเพื่อการท่องเที่ยวเชิงจิตวิญญาณและนำมาใช้ได้ในทุกมิติ การมีเมตตาต่อคนทุกคน ดุจคนในครอบครัว ไม่มีการแบ่งแยกด้านเชื้อชาติ ผู้มาปฏิบัติธรรมสัมผัสถึงความเมตตาที่มีต่อกัน เรียนรู้และส่งมอบความเมตตาให้แก่ผู้อื่น

มีการนำหลักธรรมสังคหวัตถุ 4 มาใช้ในการจัดการวัดได้อย่างน่าสนใจและครบถ้วน เจ้าอาวาสที่เป็นผู้นำและต้นแบบที่ดีเยี่ยม และวิปัสสนาจารย์ ประชาสัมพันธ์ จิตอาสา ที่มีความมุ่งมั่นในการทำงาน ที่ดูแลรับผิดชอบ มีความเป็นกัลยาณมิตร สร้างความประทับใจแก่ผู้มาปฏิบัติธรรมและนักท่องเที่ยว

แต่เนื่องด้วยลักษณะของวัดในประเทศไทยนั้น มีความแตกต่างกัน ทรัพยากรของแต่ละวัดที่มีไม่เท่ากัน ดังนั้น แนวทางการจัดการวัดเพื่อการท่องเที่ยวเชิงจิตวิญญาณในประเทศไทย เป็นการสังเคราะห์และนำเสนอนวัตกรรมด้านแนวคิดการจัดการให้กับวัดต่าง ๆ และหน่วยงานที่สนใจด้านการท่องเที่ยวเชิงจิตวิญญาณ ซึ่งเป็นรูปแบบการท่องเที่ยวหนึ่งที่นักท่องเที่ยวให้ความสนใจเพิ่มมากขึ้น สามารถนำไปศึกษาประยุกต์ใช้และเป็นประโยชน์ในการท่องเที่ยวรูปแบบนี้ ซึ่งจากการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยมีความเชื่อมั่นว่า วัดที่มีการจัดการวัดเพื่อการท่องเที่ยวเชิงจิตวิญญาณที่ดี จะช่วยพัฒนาคน สังคม สิ่งแวดล้อมและเศรษฐกิจ และนำไปสู่การพัฒนาประเทศที่ยั่งยืนได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1) กำหนดนโยบายและแนวทางการพัฒนาของวัดเพื่อการท่องเที่ยวเชิงจิตวิญญาณ ทั้งในระดับประเทศและระดับพื้นที่ ดำเนินงานร่วมกันอย่างเป็นบูรณาการระหว่างวัด องค์กรทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน และชุมชนในพื้นที่พร้อมทั้งมีดำเนินงานที่เป็นระบบชัดเจนและการตรวจสอบได้

2) กำหนดนโยบายตามความโดดเด่นของวัดและชุมชนในเรื่องวัฒนธรรมประเพณีไทยกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาและสอดคล้องกับกิจกรรมของการท่องเที่ยวเชิงจิตวิญญาณ มีการกำหนดนโยบายที่ชัดเจน ประสานแนวคิดทั้งการสร้างประโยชน์ให้เกิดขึ้นทางด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคม ด้านธรรมชาติสิ่งแวดล้อม และทางด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรทางวัฒนธรรมและคุณค่าทางประวัติศาสตร์ และคุณค่าทางศาสนา

3) กำหนดกลุ่มเป้าหมายนักท่องเที่ยวจากต่างประเทศที่มีแนวโน้มให้ความสนใจกับการท่องเที่ยวเชิงจิตวิญญาณให้ชัดเจน พัฒนากลยุทธ์การตลาดที่นำเสนอเรื่องราวทางประวัติศาสตร์วัฒนธรรมและความเชื่อความศรัทธาที่ได้รับการยอมรับในรูปแบบและช่องทางต่าง ๆ ที่สอดคล้องกับพฤติกรรมของนักท่องเที่ยวในแต่ละกลุ่มเป้าหมาย

2. ข้อเสนอแนะในการดำเนินงานวิจัยไปใช้

1) ผลการวิจัยนี้จัดเป็นนวัตกรรมที่นำไปใช้ในการสร้างรูปแบบของการท่องเที่ยวเชิงจิตวิญญาณ และส่งเสริมให้นักท่องเที่ยวต่างชาติได้เข้ามาท่องเที่ยว ชื่นชมสัมผัสและมีประสบการณ์ด้านจิตวิญญาณ ในพระพุทธศาสนา โดยจุดสำคัญ คือ ความเข้มแข็งของวัดและชุมชนซึ่งมีความศรัทธาในพระพุทธศาสนา ความรักในท้องถิ่น และพร้อมให้การสนับสนุนกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงจิตวิญญาณ ซึ่งจากงานวิจัยนี้สามารถต่อยอดไปสู่ทุกพื้นที่ สู่อการสร้างนโยบายในระดับประเทศได้

2) นำการจัดการวัดเพื่อการท่องเที่ยวเชิงจิตวิญญาณมาเป็นส่วนหนึ่งในกิจกรรมการจัดการเรียนการสอนในระดับการศึกษาต่างๆ เพื่อสร้างความเข้าใจและตระหนักถึงเรื่องความสมดุลเกื้อกูลกันระหว่างสังคมเศรษฐกิจ สิ่งแวดล้อมและพระพุทธศาสนาที่ยั่งยืน ซึ่งนอกจากกิจกรรมทางด้านการพัฒนาด้านจิตวิญญาณตามหลักธรรมของพระพุทธศาสนาแล้ว วัตถุประสงค์ของการท่องเที่ยวเชิงจิตวิญญาณจะช่วยส่งเสริมมนุษย์ให้เกิดแรงบันดาลใจที่จะพัฒนาตนเองอยากจะทำดีสังคมและสิ่งแวดล้อมให้ดีขึ้น นับเป็นรูปแบบการจัดการท่องเที่ยวที่นำไปสู่การบรรลุเป้าหมายของการพัฒนาที่ยั่งยืน (SDGs) ลดปัญหาการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ (Climate Change) อีกด้วย

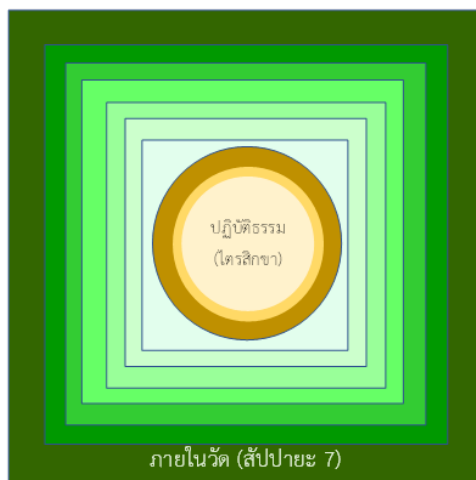
3. ข้อเสนอในการวิจัยครั้งต่อไป

1) แนวคิดการจัดการท่องเที่ยวเชิงจิตวิญญาณโดยวัดกับชุมชน เพื่อการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในการบรรลุเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (SDGs)

2) การบูรณาการการท่องเที่ยวเชิงจิตวิญญาณของวัดในประเทศไทยกับการท่องเที่ยวทางธรรมชาติและวัฒนธรรมแบบผสมผสาน

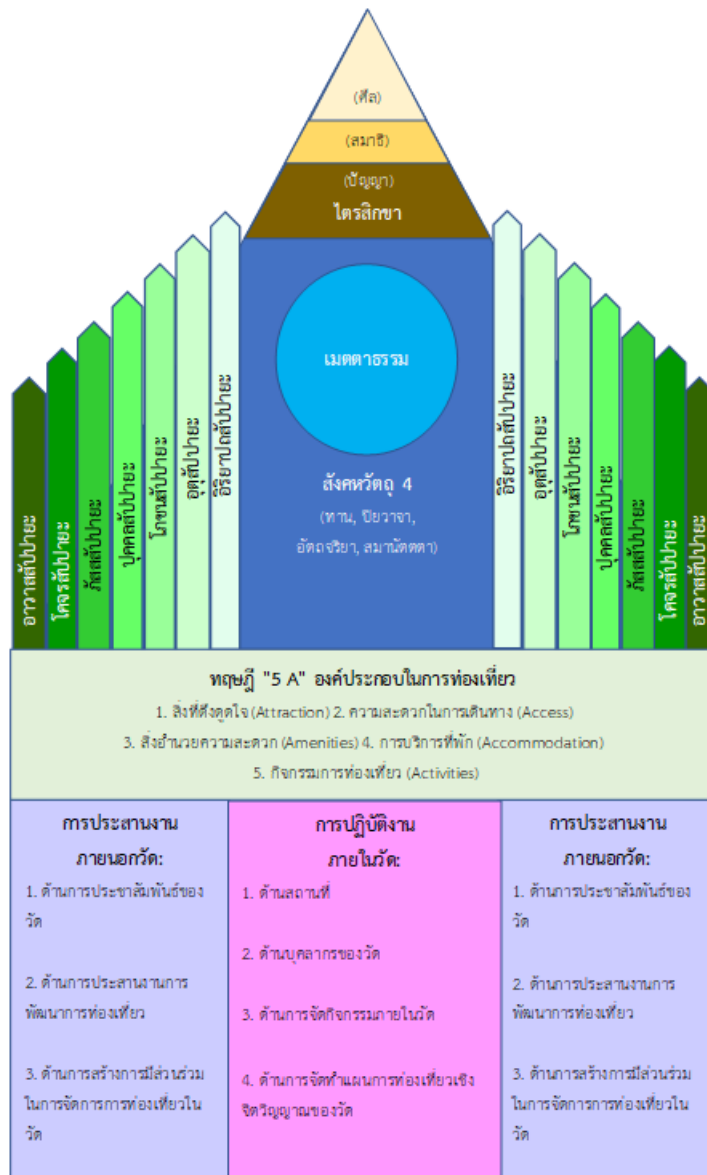
องค์ความรู้ใหม่

การวิจัยเรื่อง “การจัดการวัดเพื่อการท่องเที่ยวเชิงจิตวิญญาณ : กรณีศึกษา วัดป่าแก้ว จังหวัดแม่ฮ่องสอน” พบว่า สิ่งดึงดูดใจของวัดในประเทศไทย ที่นักท่องเที่ยวเชิงจิตวิญญาณให้ความสนใจ คือ “การปฏิบัติธรรม วิปัสสนากรรมฐานที่วัด” ซึ่งการปฏิบัติธรรมในวัด จะเน้นการพัฒนาเรื่อง “ไตรสิกขา” คือ ฝึกปฏิบัติในการรักษาศีล สมาธิ ปัญญา (อง.ต.ก.20/82/308) อันสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการท่องเที่ยวเชิงจิตวิญญาณ ที่เน้นการพัฒนาเรื่องการเรียนรู้ตามความเป็นจริงที่สมดุล โดยสัมพันธ์กับการมีสุขภาพกาย ใจ จิตวิญญาณที่ดี ซึ่งอาจมีการร่วมทำกิจกรรมทางความเชื่อ ศาสนา โดยมีหลักสัปปายะ 7 (ม.อ.14/69/75) ในพระพุทธศาสนา เป็นแนวทางในการจัดการองค์ประกอบของวัดเพื่อสนับสนุนการท่องเที่ยวเชิงจิตวิญญาณ สามารถแสดงออกมาเป็นแผนภาพทัศนมิติ ลักษณะมุมมองระดับนก (Bird's Eye view) ดังภาพต่อไปนี้

ภาพที่ 1 สิ่งดึงดูดใจด้านการท่องเที่ยวเชิงจิตวิญญาณในประเทศไทย ;
การปฏิบัติธรรมที่วัด (ไตรสิกขา-สี่ป่าเยะ 7)

แนวทางการจัดการวัดเพื่อการท่องเที่ยวเชิงจิตวิญญาณในประเทศไทย ควรเป็นรูปแบบ การพัฒนาการท่องเที่ยวที่คำนึงถึงความยั่งยืนทั้ง 3 ด้าน คือ สังคมและวัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม รวมถึง เศรษฐกิจด้วย โดยเริ่มจากการจัดการวัดที่มีประสิทธิภาพตามหลักธรรมของพระพุทธศาสนาและใช้แนวคิด ทฤษฎีการท่องเที่ยวเพื่อช่วยในการจัดการวัดในการท่องเที่ยวเชิงจิตวิญญาณ ซึ่งทางวัดจะต้องมีการ ประสานงานและการจัดการร่วมกับชุมชน ส่วนชุมชนก็ต้องมีระบบสังคมที่เข้าใจกัน บุคลากรของวัดและ คนในชุมชนต้องมีการพัฒนาตนเอง เรียนรู้สิ่งใหม่ ๆ ที่เกิดขึ้นโดยรักษามรดกทางวัฒนธรรมเดิม มีชุมชน ที่เข้มแข็ง มีผู้นำที่ดี มีการจัดการที่เป็นระบบ จะเป็นองค์ประกอบสำคัญที่จะพัฒนาการท่องเที่ยวเชิง จิตวิญญาณของวัด ไม่ว่าจะเป็นแหล่งท่องเที่ยวภายในวัด กิจกรรมทางศาสนา ประเพณีหรือวัฒนธรรม เพื่อการเรียนรู้และสร้างความบันเทิงให้กับนักท่องเที่ยวที่ผสมผสานกันอย่างลงตัวและเหมาะสม อันจะส่งผล ให้การจัดการวัดเพื่อการท่องเที่ยวเชิงจิตวิญญาณได้ช่วยพัฒนาประเทศ เกิดความยั่งยืนตลอดไป เมื่อมา ประกอบกับหลักธรรมของพระพุทธศาสนาในการจัดการวัดเพื่อการท่องเที่ยวเชิงจิตวิญญาณ สามารถ อธิบายได้จากแผนภาพในลักษณะภาพตัดขวาง (Cross Section) ของภาพที่ 1 สิ่งดึงดูดใจด้านการท่องเที่ยว เชิงจิตวิญญาณในประเทศไทย; การปฏิบัติธรรมที่วัด (หลักไตรสิกขา-สี่ป่าเยะ 7) โดยใช้ลักษณะมุมมอง ในระดับสายตา (Human's Eye View) ดังภาพต่อไปนี้

ภาพที่ 2 แนวทางจัดการวัดเพื่อการท่องเที่ยวเชิงจิตวิญญาณในประเทศไทย

แนวทางจัดการวัดเพื่อการท่องเที่ยวเชิงจิตวิญญาณในประเทศไทย ประกอบด้วย

“ไตรสิกขา” การฝึกปฏิบัติในการรักษาศีล สมาธิ ปัญญา อันเป็นแนวการสอนหลักของวัดในประเทศไทย

“สังคหวัตถุ 4” การสงเคราะห์กัน ช่วยเหลือกัน ช่วยยึดเหนี่ยวใจกันไว้ ได้แก่ 1) ทาน การแบ่งปัน เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่กัน 2) ปิยวาจา พูดจาน่ารักน่านิยมนับถือ 3) อัตถจริยา บำเพ็ญประโยชน์ 4) สมานัตตตา ไม่ถือตัว ร่วมสุขร่วมทุกข์กัน

“เมตตาธรรม” การกระทำต่อกันด้วยอำนาจคุณธรรม คือ เมตตา มิใช่เพียงเพื่อเป็นการตอบแทนคุณแก่กัน เมตตาธรรมเป็นสำนึกภายในตัวมนุษย์ที่เริ่มจากตัวบุคคลแผ่ขยายไปสู่จิตสำนึกรวมของเหล่าสมาชิกในสังคม

“สัปปายะ 7” จะส่งเสริมให้เกิดความเข้าใจในธรรมชาติที่เกิดขึ้นตามจริงโดยความเหมาะสมที่เกิดจากหลักธรรมนี้ จะส่งเสริมพัฒนาการด้านจิตวิญญาณของนักท่องเที่ยว ประกอบด้วย 1) อवासสัปปายะ สถานที่ปฏิบัติธรรมที่เหมาะสม ไม่มีสิ่งรบกวน 2) โคจรสัปปายะ สภาพเส้นทางดี ง่ายต่อเดินทาง การจัดหาปัจจัยที่จำเป็น 3) ภัตตสัปปายะ การพูดคุยที่เหมาะสม 4) บุคคลสัปปายะ ได้แก่ บุคคลที่เกี่ยวข้องในกิจกรรมมีความเหมาะสม 5) โภชนสัปปายะ อาหารที่เหมาะสมกับผู้ปฏิบัติ 6) อุตสัปปายะ สภาพอากาศที่เหมาะสมกับการปฏิบัติธรรม 7) อิริยาปถสัปปายะ ได้แก่ กิจกรรม อิริยาปถที่เหมาะสมกับบุคคล

นำมาประยุกต์ในทฤษฎี “5 A องค์ประกอบในการท่องเที่ยว” คือ 1) สิ่งดึงดูดใจ (Attraction) 2) ความสะดวกในการเดินทาง (Access) 3) สิ่งอำนวยความสะดวก (Amenities) 4) การบริการที่พัก (Accommodation) 5) กิจกรรมการท่องเที่ยว (Activities)

แนวทางการปฏิบัติในการจัดการวัดเพื่อการท่องเที่ยวเชิงจิตวิญญาณในประเทศไทย สามารถจัดได้เป็น 2 ส่วน คือ

“การปฏิบัติงานภายในวัด” ได้แก่ 1) ด้านสถานที่ 2) ด้านบุคลากรของวัด 3) ด้านการจัดกิจกรรมภายในวัด 4) ด้านการจัดทำแผนการท่องเที่ยวการจัดการท่องเที่ยวเชิงจิตวิญญาณ

“การประสานงานภายนอกวัด” ได้แก่ 1) ด้านการประชาสัมพันธ์ 2) ด้านการประสานงานการพัฒนาการท่องเที่ยว 3) ด้านการสร้างการมีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยวในวัด

เอกสารอ้างอิง

- กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม. (2557). แนวทางการดำเนินงานโครงการส่งเสริมการท่องเที่ยว
เส้นทางแสวงบุญในมิติทางศาสนา ปี 2557. กรุงเทพฯ: สำนักงานพัฒนาคุณธรรมและจริยธรรม
กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม.
- กรมการศาสนา, สำนักงานสภาสถาบันราชภัฏและมูลนิธิซีเมนต์ไทย. (2539). หลักการบริหารและการ
จัดการวัดในยุคโลกาภิวัตน์. กรุงเทพฯ: เอ.พี.กราฟิคดีไซน์และการพิมพ์.
- พระมหาสุทนต์ อากาศโร และคณะ. (2554). รูปแบบและเครือข่ายการเรียนรู้ของแหล่งท่องเที่ยวประเภท
วัดในประเทศไทย. (รายงานการวิจัย). กรุงเทพฯ: สำนักกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณ
ราชวิทยาลัย. กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- วิภาวดี ลีมิ่งสวัสดิ์ และคณะ. (2560). ศักยภาพและจุดเด่นของแหล่งท่องเที่ยวเชิงสุขภาพในภูมิภาคต่าง ๆ
ของประเทศไทยและกลุ่มประเทศที่มีความโดดเด่นในการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพในเอเชีย. (รายงาน
วิจัย). กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- สมเด็จพระพุฒาจารย์ (อาจ อาสภมหาเถร). (2547). คัมภีร์วิสุทธิมรรค พระพุทธโฆสเถระ. (พิมพ์ครั้งที่ 5).
กรุงเทพฯ: ประยูรวงศ์พรินต์ติ้ง จำกัด.
- สร้อยพร สุริวิชัย. (2561). ศักยภาพของการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงจิตวิญญาณ กรณีศึกษาจังหวัด
เชียงใหม่. (วิทยานิพนธ์การจัดการมหาบัณฑิต). กรุงเทพฯ: สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.
- อรชร มณีสงฆ์ และ พัชรา ตันติประภา. (2561). ความพึงพอใจต่อบรรยากาศการตลาดกับความตั้งใจ
ในการมาซ้ำของผู้มาเยือนแหล่งท่องเที่ยวแบบพำนักระยะยาวในจังหวัดเชียงใหม่. *วารสารวิชาการ
การท่องเที่ยวไทยนานาชาติ*, 14(1), 59-76.